

ונראה לישב דעת החולקים שאמנם מהתורה אסור לפדות (לר' אלעזר ורב כהנא – אבל לשמואל מותר מן התורה כנ"ל), מכל מקום אם עבר ופדה – חל פדיונו מהתורה, וחכמים הם שאמרו שאין להם פדיון אף בדיעבד. ומובן שהצריך ר"א לימוד שבמנחת חוטא מותר לפדות. וכן מובן שנחשב 'אינו ראוי' – מחמת האיסור.

(ע"ב) 'מאי טעמא דר' שמעון... אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים קרוי אוכל. אוכל שאי אתה יכול להאכילו לאחרים אינו קרוי אוכל... כל העומד לפדות כפדוי.' ע' במובא ביוסף דעת סוטה ה אודות שיטתו הכללית של ר' שמעון לדון אחר התכלית המכוונת של החפץ / הפעולה, ובהתאם למילוי / אי-מילוי יעודו.

'פרה מטמאה טומאת אוכלין... פרה נפדית על גב מערכתה' – ע' במובא ביוסף דעת שבועות יא.

דף קב

'דאי בעי פריק – אמר, אי בעי הוה זריק – לא אמרינן.' רש"י מבאר שהחילוק הוא בין מחוסר פדיה שאינה אלא דברים בעלמא, למחוסר מעשה כזריקה. [הגרז"ר בענגיס (ח"ב סו, כג) באר שבשאלה זו נחלקו שתמא דגמרא ורב אשי כאן, האם מחוסר פדיה נחשב כמחוסר מעשה או לא, ובוה יישב כמה סתירות ממקומות שונים, האם מחוסר פדיה נחשב כמחוסר מעשה].

ובשפת אמת כתב הסבר אחר; הפדיה אינה אלא סילוק האיסור הרובץ על האכל, הלכך כיון שראוי להפדות נחשב הדבר לאכל כמו שהוא עתה. אבל הזריקה היא המתיר של הקרבן, והיא זאת העושה אותו ל'אכל', הלכך אין די בראויות לזריקה להחל שם אכל כבר עתה.

(ע"ב) 'היינו טעמא דרבי יוסי, דקסבר כלי שרת מקדשין את הפסולין לכתחילה ליקרב' – בפסולים כאלו שאינם פסול גמור (עפ"י רש"י). אבל שאר פסולים, אין כלי שרת מקדשם ליקרב (ע' זבחים פז. ודאי שהבשר אינו נאכל). והטעם שאין כאן פסול גמור – לפי שקבלת הדם היתה בהכשר ורק אחר כך נודע לו, ושונה משאר מקומות שמקבל בכלי דבר פסול (עפ"י תוס' כריתות כד: שפת אמת. וע"ש פירוש נוסף, דלא כרש"י).

ועוד, הרי קרבן זה בא מתחילה על הספק, וכבר נשחט ונתקבל הדם ונראה לזריקה, הלכך הוקבע הזבח בהכשר, כי בכך הכשירתו תורה. והרי זה דומה לנודע אחר זריקה שלא נפסל (עפ"י חזו"א זבחים יט, ב).

'אמר ליה רב אשי לרב כהנא: מדאמר רבי שמעון כל העומד לזרוק כזרוק דמי, כל העומד לשרוף נמי כשרוף דמי – נותר ופרה אמאי מטמאין טומאת אוכלין, עפרא בעלמא הוא?' הקושיא צריכה באור, היכן מצינו בדברי רבי שמעון שדבר שעומד להשרף מחמת מצוה, נפקע ממנו שם אכל על ידי כך. לא שמענו אלא כלפי ענין דיני, שהעומד ליעשות נחשב כעשוי [כגון לענין שייחשב כ'היתה לו שעת הכושר' משום שהיה ראוי לזרוק. וכן לענין אשם תלוי – כאילו נודע לו לאחר זריקה], אבל לא לענין מציאות, שלא ייחשב 'אכל', והרי הטומאה תלויה במציאות שם 'אכל' – אכן יש לפרש כוונת הקושיא, כיון שנותר ופרה אסורים בהנאה ואינם בכלל מכל האכל אשר יאכל, שהרי אי אפשר להאכילם לאחרים [ובוה הלא שמענו מר' שמעון שכיון שמצד מצות הדת הוא אסור בהנאה – פקע ממנו חשיבות אכל], אלא שאתה בא לדון מצד זה שהיתה להם בעבר שעת הכושר, לכך

מטמאים טו"א – על כך באה הטענה, עד שאתה מביט אל העבר הבט אל העתיד, וכיון שעומדים להשרף – הרי הם כעפר. ומצד המצב ההוה – הלא אינם ראויים לאכילה כאמור, ואין להם תורת אכל (עפ"י אור שמח הל' טומאת אוכלין א, כה [וע"ע בחזו"א – פרה יג, א]).

לפי הסבר זה יוצא שלעולם אין אומרים 'כשרוף דמי' להפקיע חשיבות הדבר. והנחה זו נסתרת מדברי הר"ן (פ"ב דגטין. ומובא להלכה ברמ"א אה"ע ככה, א), אודות גט שנכתב על איסורי הגאה העומדים להשרף – פסול, שחשוב כמבוער דכל העומד לישרף כשרוף דמי. ומבואר בר"ן שהבין כפשטות הדברים כאן, שכל דבר העומד לישרף – הרי הוא כאפר.

והנה הפרי-חדש (באה"ע שם) הוכיח מדברי הרמב"ם שפוסק כחכמים ולא כר' שמעון ממה שכתב שהערלה וכלאי הכרם מטמאים טומאת אוכלין – והלא כיון שעומדים הם לשריפה, עפרא בעלמא הם ומדוע מטמאים (וכיוצא בזה הקשה בהגהות מצפה איתן. ע"ש. והשער-המלך כתב לדחות שאין אומרים 'עומד לישרף' אלא בדבר שמפורש בו שריפה בתורה, כנותר ופרה, אך לא בערלה וכלה"כ. הנה מלבד שצ"ב בסברא, יש להעיר הלא כשנטמאה הפרה שוב אינה עומדת לישרף למצוותה, שכבר נפסלה, אלא נשרפת משום שאסורה בהנאה, כמו שכתב הרמב"ן בשבועות יא: ואעפ"כ אמרו כאן סברת 'עומדת לישרף'. ואמנם י"ל כיון שבמצב הקודם לטומאה עומדת לישרף כמצוותה, שוב אינה מקבלת טומאה, הגם שאם תאמר שהיא טמאה, אינה בגדר 'עומדת לשרוף').

וכיוצא בדבר הוכיח השער-המלך (גירושין ד, ב) מסנדל המוחלט שמצותו בשריפה, ופסק הרמב"ם (יבום ד, כ) שאם חלצה בסנדל כזה – חליצתה כשרה, והלא עומד לישרף – מוכח שלהלכה נקט הרמב"ם שאין אומרים סברא זו, ד'כל העומד...'. אכן לפי דברי האור-שמח אין הוכחה כלל וכלל, כי אף ר' שמעון לא אמר סברא זו לבטל חשיבות הדבר במציאות. ורק בנותר ובפרה אמרו בגמרא כן לפי שאינם ראויים להאכל לאחרים ור"ש לשיטתו שכל שאינו ראוי להאכילו אינו מטמא טו"א, אבל לפי מה שאנו פוסקים שגם כשא"א להאכילו מטמא טו"א, העובדה שמיועדים לשריפה אין בה כדי להפקיע מהם שם אוכל, ולכך פסק הרמב"ם שהערלה וכלה"כ מטמאים טו"א. וכמו כן חליצת סנדל המוחלט – כשרה. וכן גט שכתבו על איסור"ג יאה כשר – לפי שיטה זו.

– אם תאמר, מהו זה שאמר רב אשי לרב כהנא לר' שמעון שכל העומד לזרוק כזרוק דמי, והעומד לשרוף כשרוף דמי – והלא לעיל אמר רב אשי עצמו (וע"ש בתוס' שגורסים 'אמרייתא לרב כהנא'), שלענין טומאת אוכלין אין אומרים 'כל העומד לזרוק?' –

יש לומר שמודה רב אשי שאם לבסוף זרק או שרף – הרי כבר מעתה הוא כזרוק וכשרוף (כמו שכתבו התוס' לעיל בד"ה דאי). הלכך מקשה הלא בנותר ופרה יוכל לשרוף ואז נדון אותם כשרופים כבר מקודם, נמצא שלא קבלו טומאה. (אך קשה מדוע התוס' שחילקו חילוק זה, לא הוכיחו דבריהם מגמרא ערוכה שבכאן. וע"ע).

'נותר ופרה אמאי מטמאין טומאת אוכלין, עפרא בעלמא הוא? – אמר ליה: חיבת הקודש מכשרתן.' אף על פי שהפרה משנעשית אפר אינה מטמאה, ואין חיבת הקודש מכשרתה [לשיטת התוס' ביומא (מח ד"ה מדפסיל). וכן משמע מלשון הגמרא כאן שזו הנחה פשוטה שהאפר אינו מקבל טומאה, ולכך שאלו הלא העומד לישרף כשרוף דמי (כן כתב הרשב"א בתשובה ח"א לב. ודלא כשיטת ר"י בן מגאש. ע"ש), אעפ"כ כל עוד לא נשרפה בפועל ולא יצאה מידי מעילה [שאינן סברת 'כשרוף דמי' מועילה להוציא מידי מעילה], מועילה 'חיבת הקודש' להחשיבה כאוכלין המקבלים טומאה. אבל משנעשית אפר ממש, שפקע ממנה דין מעילה ושוב אין לה דין 'חטאת', אין אומרים בה 'חיבת הקודש'. [ובעיקר השאלה, האם אפר הפרה מקבל טומאה – נראה שתלוי הדבר במחלוקת הרמב"ם והראב"ד, האם היסח הדעת פוסל באפר פרה; שאם אכן פוסל, הרי הוא מקבל טומאה מדין 'למשמרת'] (עפ"י הגר"ה – בחדושי הש"ס).

יש מן האחרונים שדנו על עצמות וגידין של קדשים, שאינם ראויים לאכילה, האם יש בהם טומאה משום חיבת הקודש, ואעפ"י שאינם עולים על המזבח [שלא כעצים ולבונה], וכשם שמצינו כאן לענין נותר שמתמא משום חיבת הקדש. או שמא יש לחלק ביניהם, כי כאן עכ"פ יש בהם מצות שריפה עדיין, אבל עצמות שאינן טעונות שריפה ומותר להשליכן, אין בהם קדושה כלל [וחילוק זה קרוב לחילוק דלעיל, בין פרה שמצותה להשרף ובין אפר] – ע' משנה למלך פסוה"מ יח, ז; צל"ה פסחים יט. מנחת חינוך קמה, ט; קמו, ג. ואולם קדשים שנפסלו, כגון לבונה שנתפגלה או שנתותרה – נראה שיש בהם טומאה משום חיבת הקדש, כשם שאמרו כאן לענין נותר (מנ"ח שם).

'אמרו לו בכלי אחד נדרת...' נראה שהוא הדין ברישא, בהחלפת מחבת במרחשת – אם אמרו לו 'במחבת נדרת' ולא חש לדבריהם ושינה מכפי נדרו – פסול מאותו הטעם, שאין אומרים כוונתו לנדר אחר. ונקט התנא הדין שסיים לדבר בו (תוס' יום טוב). ויתכן שלכך נקט הדין השני, כי רק שם יש לו תקנה להעבירו לכלי אחד או לשני כלים, כפי שנדר, כיון שמדובר שהביאו בכלי חול ועדיין לא נקבעה המנחה, אבל כששינה במחבת ומרחשת שוב אין לו תקנה (עפ"י תוס' חרשים על המשניות; חרשי הגרו"ס).

נקטו שמדובר בכלי חול ומשום כך יש לו תקנה. ואולם בחזו"א (כט, יט ע"ש בפרטות) מבואר שאפילו נתן בכלי שרת, כיון שטעה בתחילה והעמידוהו על טעותו וחזר ונתן כראוי – כשר, ואע"פ שכבר נבללה המנחה בשני כלים, שלא כפי נדרו – עקירה בטעות היא ולא עקירה היא. וכן נקט ב'זבח תודה', שאם הזכירוהו ותיכף החזיר לכלי הראוי – נראה שכשר. ומה שכתבו התו"ח והגרו"ס שברישא אין לו תקנה – אם פרשו שכבר טגגם במחבת או במרחשת, נחא. ואולם בזבח תודה פרש (והוכיח מרד"ה והא תניא) שרק הניחן שם ועדיין לא טיגגן. ולפי הסבר זה תלוי הדבר בשתי הדעות הנזכרות; להתו"ח והגרו"ס, כיון שהניחה בכלי שרת – נתקדשה המנחה ואין לו תקנה. אבל לדברי החזו"א והזבח-תודה (וכן נראה שנקט בפשיטות בספר יד דוד) – גם ברישא יש לו תקנה, מפני שהנתינה בכלי שרת בטעות – אינה פוסלת.

'אמרו לו בשני כלים נדרת, הקריבן בשני כלים – כשרין, נתנו לכלי אחד – כשתי מנחות שנתערבו.' יש לדייק מלשון 'נתנו לכלי אחד' שמדובר כשאמרו לו בשני כלים נדרת – ציית וחילקן לשני כלים, ואחר כך חזר ונתן לכלי אחד. והשמיענו בזה שאף על פי שבתחילת הבאתו נתנם בכלי אחד – הרי זה כשתי מנחות שנתערבו (לחם משנה מעשה הקרבנות יז, ד, עפ"י התוס'. ואולם הרמב"ם העתיק 'הקריבן בכלי אחד' ולא 'נתנו').

ויש לשמוע מזה שאם לא חילק כלל בשני כלים אלא הביא מלכתחילה בכלי אחד – אין זה כשתי מנחות שנתערבו שיכול לקמוץ מכל אחד, שהרי מעולם לא היו המנחות ניכרות לעצמן, הלכך פסול בכל אופן (עפ"י זבח תודה ושפת אמת. וכתב שם שכן הוא לכו"ע, בין לגרסת המשנה 'נתנו' בכלי אחד, ובין לגרסת הרמב"ם).

דף קג

'אמאי, נדר ופתחו עמו...' ע' במצוין לעיל פא.

'באומר, אילו הייתי יודע שאין נודרין כך לא הייתי נודר כך אלא כך' – ואף על פי כן פוטר רבי שמעון כיון שלמעשה לא היתה דעתו אלא למה שאמר, להביא מנחה מן השעורים [ולדעתו בגמר דבריו